SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

INKLYUZIV TA’LIMDA ALOHIDA TA’LIM EHTIYOJLARI BO‘LGAN BOLALARNI QO‘LLAB-QUVVATLASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Vahobova Saima

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Surdopedagogika yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Temurova G

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada inklyuziv ta’limning mazmun-mohiyati, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni umumiy ta’lim jarayoniga jalb etishning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda maxsus pedagogikaning inklyuziv ta’lim tizimidagi o‘rni, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ularga mos ta’lim sharoitlarini yaratish hamda pedagogik qo‘llab-quvvatlash masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, inklyuziv ta’lim jarayonida o‘qituvchi, maxsus pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligining ahamiyati yoritiladi. Maqolada zamonaviy ta’lim metodlari orqali alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish va ijtimoiy moslashuvini ta’minlash masalalari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar

inklyuziv ta’lim, maxsus pedagogika, alohida ta’lim ehtiyojlari, surdopedagogika, individual yondashuv, pedagogik qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv, teng imkoniyat.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri har bir bolaning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlashdan iborat. Jamiyatda barcha bolalar, jumladan, jismoniy, aqliy, sensor yoki boshqa rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta’lim zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Inklyuziv ta’lim tushunchasi barcha bolalarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda yagona ta’lim muhitida bilim olishlarini nazarda tutadi. Bunda bolaning imkoniyatlari cheklov sifatida emas, balki unga mos ta’lim sharoitlarini yaratish zarurati sifatida qaraladi.

Maxsus pedagogika inklyuziv ta’limning nazariy va amaliy asoslarini shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Chunki har bir bolaning rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish, unga mos pedagogik metodlarni tanlash va ta’lim jarayonini individuallashtirish maxsus pedagogik bilimlarni talab etadi.

Inklyuziv ta’limning mazmuni va pedagogik ahamiyati

Inklyuziv ta’lim — alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning boshqa tengdoshlari bilan birgalikda ta’lim olishi uchun zarur sharoitlarni yaratishga qaratilgan ta’lim tizimidir. Ushbu tizimning asosiy mohiyati har bir bolaning ta’lim olish huquqini hurmat qilish, uning qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga ko‘maklashishdan iborat.

Inklyuziv ta’lim oddiygina bolalarni bir sinfda o‘qitish bilan cheklanmaydi. U ta’lim mazmuni, o‘qitish metodlari, baholash usullari va ta’lim muhitini bolaning ehtiyojlariga moslashtirishni ham o‘z ichiga oladi.

Bunday ta’lim jarayonida bolalarda o‘zaro hurmat, mehr-oqibat, hamkorlik va bag‘rikenglik kabi insoniy fazilatlar rivojlanadi. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar esa tengdoshlari bilan muloqot qilish, jamoada ishlash va o‘z imkoniyatlarini namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Inklyuziv ta’limning muhim pedagogik tamoyillariga quyidagilar kiradi:

- Barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish.
- Har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish.
- Ta’lim jarayonida kamsitish va ajratishga yo‘l qo‘ymaslik.
- O‘quv materiallarini bolalarning ehtiyojlariga moslashtirish.
- Pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etish.
- Oila, ta’lim muassasasi va mutaxassislar hamkorligini kuchaytirish.

Demak, inklyuziv ta’limning samaradorligi nafaqat ta’lim muassasasining imkoniyatlariga, balki pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi va jamiyatning munosabatiga ham bog‘liq.

Maxsus pedagogikaning inklyuziv ta’limdagi o‘rni

Maxsus pedagogika alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni o‘qitish, tarbiyalash, rivojlantirish va ijtimoiy hayotga moslashtirish qonuniyatlarini o‘rganuvchi pedagogika sohasidir. Ushbu fan inklyuziv ta’limni tashkil etishda muhim ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Maxsus pedagogikaning asosiy vazifalaridan biri bolaning rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish va unga mos ta’lim metodlarini ishlab chiqishdan iborat. Bunda bolaning eshitish, ko‘rish, nutq, harakat, bilish va muloqot qilish imkoniyatlari hisobga olinadi.

Masalan, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda surdopedagogik yondashuv alohida ahamiyatga ega. Bunday bolalarning ta’lim jarayonida ko‘rgazmali materiallar, yozma ko‘rsatmalar, imo-ishora tili va texnik vositalardan foydalanish samarali natija beradi.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun Brayl yozuvi, audio materiallar va maxsus o‘quv vositalaridan foydalanish mumkin. Nutqida qiyinchiliklari bo‘lgan bolalar bilan esa logopedik mashg‘ulotlar olib borish muhim hisoblanadi.

Shu sababli inklyuziv ta’limda maxsus pedagog, surdopedagog, tiflopedagog, logoped va psixologlarning o‘zaro hamkorligi ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta’limda individual yondashuvning ahamiyati

Har bir bolaning bilim olish tezligi, qiziqishi, qobiliyati va ehtiyojlari o‘ziga xosdir. Shuning uchun inklyuziv ta’lim jarayonida barcha bolalarga bir xil usulda ta’lim berish har doim ham samarali bo‘lavermaydi.

Individual yondashuv bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim mazmuni, topshiriqlar va o‘qitish metodlarini moslashtirishni anglatadi.

Masalan, eshitishida qiyinchiligi bo‘lgan o‘quvchiga yangi mavzuni tushuntirishda faqat og‘zaki nutqdan foydalanish yetarli bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli o‘qituvchi rasmlar, jadvallar, yozma izohlar va videomateriallardan foydalanishi maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, topshiriqlarni bajarish uchun qo‘shimcha vaqt ajratish, murakkab ma’lumotlarni qismlarga ajratib tushuntirish va o‘quvchining kichik yutuqlarini ham rag‘batlantirish muhimdir.

Individual yondashuv bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va ta’lim jarayonidagi faolligini kuchaytiradi.

Inklyuziv ta’limda pedagog va ota-onalar hamkorligi

Inklyuziv ta’limning muvaffaqiyatli tashkil etilishida pedagog va ota-onalar hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Chunki bolaning rivojlanishi faqat ta’lim muassasasidagi mashg‘ulotlar bilan cheklanmaydi. Oiladagi munosabat, e’tibor va qo‘llab-quvvatlash ham uning ta’limiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi.

O‘qituvchi ota-onalar bilan muntazam muloqot qilib, bolaning o‘quv jarayonidagi yutuqlari, qiyinchiliklari va ehtiyojlari haqida ma’lumot almashishi lozim. Ota-onalar esa uy sharoitida bolaning bilimini mustahkamlash, mustaqilligini rivojlantirish va ijobiy munosabatni shakllantirishga yordam berishlari kerak.

Bundan tashqari, maxsus pedagog, psixolog va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda individual ta’limiy maqsadlarni belgilash samarali natijalarga olib keladi.

Oila va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi uzviy hamkorlik bolaning o‘zini xavfsiz his qilishi, jamoadagi munosabatlarini rivojlantirishi va ta’limga qiziqishining ortishiga yordam beradi.

O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish masalalari

O‘zbekistonda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning ta’lim olish huquqini ta’minlash va inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

2020-yil 13-oktabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4860-sonli «Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori qabul qilingan. Ushbu qaror inklyuziv ta’limni rivojlantirish, pedagog kadrlar tayyorlash, ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va bolalar uchun qulay sharoitlar yaratishga qaratilgan.

Shuningdek, «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonunda ham inklyuziv ta’limga oid huquqiy asoslar belgilangan.

Bugungi kunda inklyuziv ta’limni rivojlantirishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha ta’lim muassasalarida zarur sharoitlarning yetarli emasligi, maxsus pedagoglar sonining kamligi, o‘qituvchilarning inklyuziv metodikalar bo‘yicha bilimlarini yanada oshirish zarurati shular jumlasidandir.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun pedagoglarning malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, maxsus o‘quv vositalari bilan ta’minlash va jamiyatda inklyuziv ta’limga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim har bir bolaning ta’lim olish huquqini ta’minlash, uning individual imkoniyatlarini rivojlantirish va jamiyatga moslashishida muhim ahamiyatga ega. Maxsus pedagogika esa ushbu jarayonning ilmiy va amaliy asoslarini tashkil etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim samaradorligi individual yondashuv, pedagoglarning kasbiy mahorati, zamonaviy ta’lim metodlari va oila bilan hamkorlikka bevosita bog‘liq. Ayniqsa, eshitishida, ko‘rishida, nutqida va boshqa rivojlanish sohalarida o‘ziga xos ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun moslashtirilgan ta’lim sharoitlarini yaratish muhimdir.

Shuningdek, inklyuziv ta’lim faqat alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun emas, balki barcha o‘quvchilarda mehr-oqibat, bag‘rikenglik, o‘zaro yordam va insoniy qadriyatlarga hurmat tuyg‘ularini shakllantirish uchun ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, har bir bola ta’lim olish, o‘z qobiliyatlarini namoyon etish va jamiyatning teng huquqli a’zosi bo‘lish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Shu sababli inklyuziv ta’limni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori.

3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.

4. Ayupova M.Y. Logopediya. – Toshkent.

5. Maxsus pedagogika. O‘quv qo‘llanma.

6. UNESCO. Inclusion and Education: All Means All. Global Education Monitoring Report. – 2020.

7. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations. – 2006.

8. Inklyuziv ta’lim va maxsus pedagogika bo‘yicha ilmiy-uslubiy materiallar.